

ДО ПИТАННЯ ПОХОВАННЯ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

DOI: 10.5281/zenodo.4671445

© Т. Оксінь, 2021. CC BY 4.0

Актуальність дослідження. Поховання гетьмана України Кирила Розумовського пам'ятне для кожного свідомого українця, адже воно збереглося до нашого часу. Це одна з трьох відомих гетьманських могил на теренах України. На сьогодні актуальним залишається його всебічне вивчення та дослідження. **Мета дослідження** полягає у розкритті нових відомостей про поховання гетьмана України Кирила Розумовського через дослідження та аналіз нового документу. **Методи.** У процесі підготовки публікації було використано загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняльний, класифікації, систематизації) та історичні (проблемно-хронологічний) методи. **Наукова новизна** зумовлена впровадженням до наукового обігу нововиявленого документу – малюнку Йосипа Хабоко, віднайденого в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ), де в кількох ракурсах та розрізах зображено склеп та труну гетьмана. **Висновки.** Малюнок склепу та труни гетьмана України Кирила Розумовського – це єдине відоме на сьогодні зображення, яке допомагає візуалізувати гетьманське поховання. Проаналізувавши малюнок Й. Хабоко, дані з протоколу відкриття склепу, складеного О. Поплавським, та звіт про археологічне дослідження склепу у 2008 р., стає зрозумілим, що масштаб замальовки практично співпадає із записами в протоколі, а погрішність становить лише приблизно 5–10 см. Документ є цінним джерелом у вивченні питання поховання гетьмана, однак залишаються питання, які потребують подальшого дослідження.

Ключові слова: поховання Кирила Розумовського, гетьман України, склеп, Батурин, Йосип Хабоко.

Поховання гетьмана К. Розумовського пам'ятне для кожного свідомого українця. Воно збережене до нашого часу. На сьогодні актуальним залишається питання його вивчення.

Свідомо повертаючись для постійного проживання у Батурин на схилі життя, К. Розумовський розпочинає будівництво Воскресенської церкви. Після смерті гетьмана 9 січня 1803 р. вона стає його усипальницею.

У 1925 та 1927 рр. було зроблено дві спроби розкриття поховання гетьмана К. Розумовського. Остання завершилася варварським відкриттям склепу та його пограбуванням. На сьогодні, попри наявність актуалізованих джерел із цієї проблеми¹, вона залишається не досить вивченою, наявна низка питань, які потребують детального дослідження.

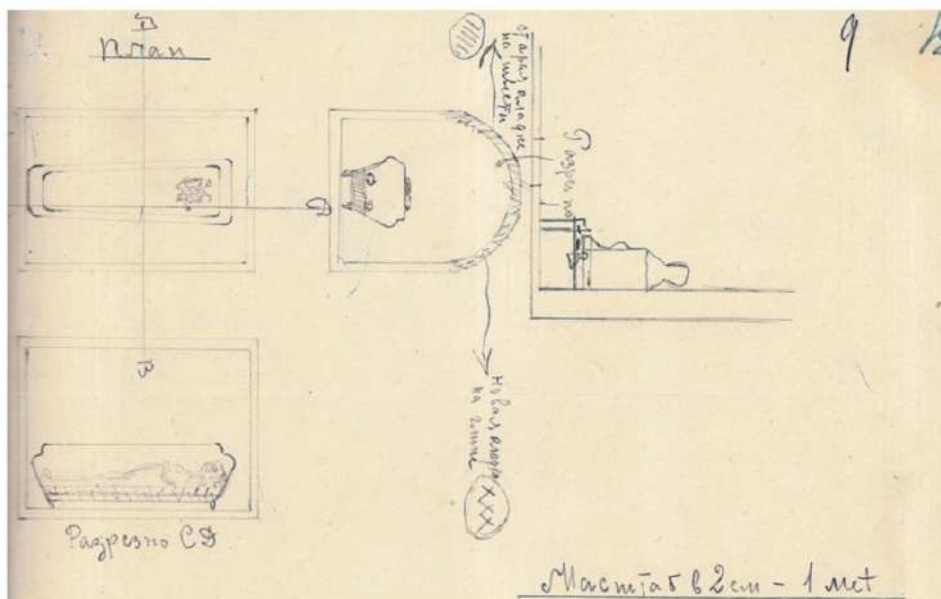
Найбільш вичерпним джерелом щодо розкриття теми поховання гетьмана вважаємо документ «Протокол відкриття склепу К. Розумовського у Воскресен-

¹ Коваленко О. Б. У склепі останнього гетьмана. *Сіверянський літопис*. 1995. № 3. С. 102–110; Центральный державный архив вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 6\VI. Спр. 9382, арк. 7–8 зв.; Науковий архів НІКЗ «Гетьманська столиця». Ф. 14. Спр. 69.

ській церкві Батурина» датований 29 червня 1927 р. та складений завідувачем Конотопського краєзнавчого музею Олегом Поплавським, засвідчений батуринцями – тов. Біліченко та Седим. Цей протокол у 1995 р. виявив у Державному архіві Сумської області та опублікував Олександр Коваленко – український історик, спеціаліст у галузі історіографії, джерелознавства, археографії, історичного краєзнавства, дослідник Лівобережної України XVII–XIX ст., кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, голова Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Із протоколу ми дізнаємося, як відбувалося відкриття, що було віднайдено, хто був присутній, як виглядав склеп та поховання, а також, що замальовував склеп по відкритті Йосип Хабоко.

Під час дослідження вказаної теми автору статті вдалося віднайти в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ) унікальний малюнок², до цього не відомий загалу, який зберігається разом із протоколом відкриття склепу. Автор малюнку не вказаний, але сміливо припускаємо, що ним був саме Й. Хабоко. На сьогодні збереглися лише скупі відомості про автора малюнку. Із коротких документальних згадок дізнаємося, що Й. Хабоко – уродженець Глухівщини (с. Михайлівка), освіту здобув у Київському художньому училищі, на момент відкриття склепу працював учителем малювання у Батуринській школі. Він цікавився давниною, замальовував красвиди та старовину Батурина³. У місцевого жителя Кузька Валентина зберігається картина Й. Хабоко, на якій зображено гетьманський палац.

Малюнок Й. Хабоко, із зібрання ЦДАВО, м. Київ

Дослідивши малюнок, ми можемо стверджувати, що Й. Хабоко був присутнім не лише в момент відкриття склепу, але й побував усередині, адже ретельно замальовував кожен деталь, насамперед труну гетьмана та її розташування.

У нашій розвідці малюнок Й. Хабоко із зображенням склепу та труни гетьмана К. Розумовського вперше вводиться до наукового обігу. Автор здійснила спробу проаналізувати його та провести паралелі з даними, указаними в протоколі відкриття склепу О. Поплавським та у звіті про археологічне дослідження склепу в 2008 р.

² Центральный державный архив вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 6VI. Спр. 9382. Арк. 9.

³ Батурин: сторінки історії: Збірник наукових документів і матеріалів / Редколегія: О. Б. Коваленко та ін. Чернігів: Чернігівські обереги, 2009. С. 512.

Віднайдене зображення важливе для подальшого наукового дослідження поховання гетьмана, адже воно допоки єдине, що візуалізує труну гетьмана Кирила Розумовського в склепі, сам склеп та пам'ятник гетьману. Малюнок поховання виконаний на аркуші розміром 18,5x16,3 см чорнографітним олівцем. Масштаб: у 2 см – 1 м.

У верхній частині малюнку зображено надгробний пам'ятник гетьману біля південно-західної стіни храму в розрізі й підписано «*Разрез по – В*». Його висота у найвищій точці – 3 см (150 см). Розташування пам'ятника на зображенні повністю співпадає з описом у протоколі та з археологічним звітом.

Під пам'ятником зображено склеп. Висота його на малюнку становить 3,1 см, що, відповідно до вказаного масштабу, дорівнює 155 см. Ширина склепу на зображенні – 2,6 см, що в перерахунку становить 130 см. Заміри не співпадають із вказаними в протоколі, де висота склепу сягає 176 см, а ширина – 150 см (зауважуємо, що це єдина найбільша погрішність у малюнку). Висота склепу від підлоги до початку склепіння становить 1 см, що в масштабному перерахунку дорівнює 100 см, але в протоколі вказано висоту 96 см.

Із малюнку випливає, що склеп прямокутний у плані та має склепінчасту стелю із двома видами кладки. Стару кладку на вапні намальовано штрихами (///), поруч – пояснювальний напис «*Старая кладка на извести*»; нову на глині – хрестиками (xxx), із написом «*Новая кладка на глине*». Зі звіту про археологічне дослідження склепу гетьмана в 2008 р. дізнаємося, що вся його поверхня склепу викладена цеглою на вапняному розчині, те саме написано й у протоколі відкриття у 1927 р. Наявність двох видів кладки свідчить про те, що після поховання гетьмана К. Розумовського склеп замурували шаром нової кладки на глині.

Труну в склепі зображено паралельно південно-західній стіні, ногами на схід, що традиційно для християнських поховань. Її намальовано на двох планах – *А*, *В*, та в розрізі *СД*. Висота труни з ніжками (у ногах) становить 1,1 см, що в перерахунку, відповідно до масштабу, дорівнює 55 см. Водночас у протоколі вказано висоту труни в головах та ногах розмірами, відповідно, 85 та 59 см. На малюнку ширина труни в ногах становить 0,7 см, у перерахунку – 35 см. Ця цифра співпадає із даними, указаними в протоколі. Ширина труни в головах у найширшому місці складає 1,2 см, що в перерахунку дорівнює 60 см. У протоколі ширина в головах значиться як 40 см.

На «*Плані А*» зображено кришку труни з родинним гербом Розумовських, який намальовано схематично. Із протоколу відомо, що герб був срібним, до труни кріпився за допомогою трьох болтів. Його, як й інші речі, забрав із собою О. Поплавський. Довжина кришки – 3,6 см (200 см), у протоколі 185 см; ширина зверху (у головах) – 1,2 см (60 см), ширина знизу (у ногах) – 0,7 см (35 см). У протоколі вказано, відповідно, 40 і 35 см.

На «*Плані В*» у розрізі *СД* виконано вигляд труни з боку. Гетьмана К. Розумовського зображено в труні схематично, із прямими ногами. Хоча у протоколі зазначено, що коліна гетьмана були підігнуті, під ними лежало в металевій скриньці забальзамоване серце гетьмана. Із невідомих причин скриньку на малюнку теж не намальовано.

Розміри труни в розрізі в протоколі відсутні. Однак вони співпадають із указаними вище даними. Довжина труни по низу становить 3 см (165 см), довжина зверху (у найширшому місці) – 3,6 см (180 см); висота труни без ніжок – 1 см (50 см), з ніжками – 1,1 см (55 см); довжина по верху – 3,2 см (160 см).

Отже, малюнок труни гетьмана К. Розумовського – це єдине відоме на сьогодні зображення склепу, яке допомагає візуалізувати поховання. Проаналізувавши малюнок Й. Хабока та дані з протоколу відкриття склепу, складеного О. Поплавським, доходимо висновку, що масштаб замальовки практично співпадає із записами в протоколі, погрішність складає приблизно 5–10 см. Тому документ є цінним джерелом, що допоможе з'ясувати питання поховання гетьмана К. Розумовського, які потребують подальшого дослідження.

References

Baturyn: storinky istorii: Zbirnyk naukovykh dokumentiv i materialiv [Baturin: pages of history: collection of scientific documents and materials]. (2009). Chernihiv: Ukraine.

Kovalenko O. B. (1995). U sklepi ostannoho hetmana [In the Crypt of the last Hetman]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicle*. Chernihiv: Ukraine.

Оксін Тетяна Петрівна – науковий співробітник відділу «Палац гетьмана Кирила Розумовського» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (вул. Гетьманська, 74, м. Батурин, 16512, Україна).

Oksin Tatiana P. – Researcher at the Department of Hetman Kirill Razumovsky Palace of the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital» (74 Hetmanska Street, Baturyn, 16512, Ukraine).

E-mail: b.palaz@ukr.net

ON THE QUESTION OF THE BURIAL OF THE HETMAN OF UKRAINE KIRILL ROZUMOVSKY

The funeral of Hetman Kirill Rozumovsky is memorable for every conscious Ukrainian, because it is preserved to our day. Today the question of its study remains relevant. This is one of the three famous graves in Ukraine. Deliberately returning for permanent residence in Baturyn on the verge of death, Kirill Rozumovsky began construction of the Church of the Resurrection. After the death of the Hetman on January 9, 1803, there were in 1925 and 1927, two attempts to uncover the burial of Hetman Kirill Rozumovsky. The last attempt ended in a barbaric opening of the crypt and its robbery. Today, despite the already available materials, this topic is not sufficiently studied, there are a number of issues that require detailed research.

Relevance of research. *The burial of Hetman of Ukraine Kirill Rozumovsky has been preserved to this day. Therefore, its comprehensive study and research remains relevant.*

The purpose of the study *is to reveal new information about the burial of Hetman of Ukraine Kirill Rozumovsky. Methods.* *In the process of preparing the publication, general scientific (analysis, synthesis, comparative, classification, systematization) and historical (problem-chronological) methods were used. The scientific novelty* *is in introduction into scientific circulation new discovered document. Conclusions.* *The image of the ossuary of Hetman of Ukraine Kirill Rozumovsky is the only image of the crypt known today, which helps to visualize the burial. After analyzing the drawing by Y. Haboko and data from the protocol of the opening of the crypt, compiled by O. Poplavsky, and Archaeological Research Report 2008, it becomes clear that the scale of the sketch almost coincides with the records in the protocol, the error is approximately 5-10 cm. The document is a valuable source in the study of the burial of the Hetman, but there are still issues that need further study and research.*

Key words: *the grave of Kirill Rozumovsky, Hetman of Ukraine, grave, crypt, Baturyn, Yosyp Haboko.*

Дата подання: 6 листопада 2020 р.

Дата затвердження до друку: 18 січня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Оксін Т. До питання поховання гетьмана України Кирила Розумовського. *Сіверянський літопис*. 2021. № 1. С. 169–172. DOI: 10.5281/zenodo.4671445.

Цитування за стандартом APA

Oksin, T. Do pytannia pokhovannia hetmana Ukrainy Kyryla Rozumovskoho [On the question of the burial of the hetman of Ukraine Kirill Rozumovsky]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, 169–172. DOI: 10.5281/zenodo.4671445.